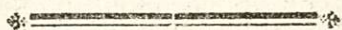

ANIMADVERSIONES
DE CAUSA
RAPIDÆ PROPAGATIONIS
FANATICISMI

IN SYMPATHIA ANIMORUM HUMANORUM
QUÆRENDA;

Quas

Venia Ampl. Fac. Phil. Ab.

Publicæ censuræ submitunt

NICOLAUS MAGNUS TOLPO,

Phil. Mag. Borealis,

Et

WILHELMUS ÅKERMAN,

Ostrobotniensis.

Xc

In Auditorio Majori die XIX Decembr. MDCCXIV.

ABOÆ TYPIS FRENCKELLIANIS.

Felix qui rerum potuit cognoscere causas.

VIRG.

§. I.

Fanaticismus is vulgo vocatur animi status, in quo (ut
vetus loquitur Auctor) homo, *latenti Divinitatis in-*
stinctu, mutato mentis ordine & instantis religionis potesta-
te possessus, pro erronea sua persuasione, versatur atque
āgit; sive ubi animus rebus inflammatur, quæ aut non
existunt, aut solum id non sunt pro quo eas mens exci-
tata habet (*). Deploranda hæc mortalium conditio ex una
parte, satis est diverſa ab *Insania*, ex altera vero quamvis
multa cum *Enthusiasmo* communia habeat, tamen inde
etiam non parum differt, non solum quod ad motus ani-
mi, qui in fanatico solent esse vehementiores, sed etiam
quod *Enthusiasmus* possit inesse omnibus vehementer, si-
ve cum affectu magno animi sententiæ alicui addictis,
etiam veræ & clare conceptæ; *Fanaticismus* autem, præter
quam quod ad res religiosas præcipue (etymologia etiam
favente) soleat restringi, ideas supponit obscuras, confu-
sas & vagas.

A

Hinc

(*) Cfr. HARTLEYS Betrachtungen über den menschen; Zveyter
Band, p. 150 Edit. Rostock; und Lips. 1773.

MURATORI über die einbildungskraft des menschen, mit zu-
sätzen von G. H. Richerz, Zveyter Theil. (Lips. 1785) pag. 155 sqq.

Hinc vocabulo quidem Enthufiasmi fanaticos motus non raro videmus indigitari, non omnino male: fed inde tamen falfo colligeretur Fanaticifmum idem plane cum Enthufiafmo efle, quem fape in laude poni videmus, quod de Fanaticifmo nemo potefl affirmare.

Qvemadmodum vero animi mortalium duplici imprimis bono vehementer adficiuntur, puta, eo quod ad felicitatem fuam in hac vita maxime fpectat, nempe falutem reipublicæ, & illo quod poft mortem fperamus fortem noftram beatam redditurum; ita, paullo latius fumto vocabulo, *Fanaticifmus* (quo fenfu nofiro verbo *Smármeri* rectius refpondet: (duplex homines turbare præcipue folet: nimirum quatenus verfatur vel circa res facras, qui *Fanaticifmus Religiofus* vocatur, vel civiles, qui *Politicus* appellari potefl. Reliqua genera animorum vehementius inflammatorum ad majores hominum coetus pertinere eosque fimul abripere rarius folet, nec tanti periculi plena tantorumque motuum effectricia fuijle reperta funt.

Ad quodcunque autem duorum iftorum generum præcipuorum animum noftrum advertimus, infignter efficacem in fata mortalium Fanaticifmum & fuijle & efle videmus. Ejus ope, ut hiftoria docet, illis maxima enata funt mala, ut bella, non externa modo, verum & civilia, quæ ipfa plerumque folet efle atrociffima: gentes magnæ fubactæ, multæ civitates deftructæ, urbes incendio deletæ, regiones vafatæ, multaque millia hominum vel armata manu occifâ, vel variis crudelifsimis cruciatibus torta &

afflicta, vel partim in exilium acta, partim in servitutem ejecta, verbo, quacumque quæ excogitari possit miseria affecta sunt. Neque hi soli Fanaticismi fuere cœtus; sed ejus vi mores quoque & vivendi modi multarum gentium magnas mutationes subierunt, aut contra ita stabiliti fuerunt ut per multa sæcula immutati viguerint.

Fuere tempora quibus Fanaticismus religiosus mala mortalium vehementer multiplicavit; fuere alia quibus a Politico illo non minus, graviter afflictæ civitates sunt; cujus generis exemplum nostra etiam hæc ætas videt sane stupendum. Quæ omnia, maximos Fanaticismi effectus, quum in animo agitaremus; specimen Academicum edituri, de formidoloso hoc hominum statu pauca disserere, operæ pretium duximus, optantes ut cordati prudentesque viri, periculoso adeo morbo & præcavendo & sanando aptissima efficacissimaque remedia invenire & adhibere non negligant, quo clades, quibus multas afflictas fuisse gentes dolendum est, saltim a Patriæ dulcissimæ finibus longissime arceantur ac avertantur.

§. II.

Quocumque respectu Fanaticismum consideremus; duo in eodem imprimis observanda sese offerunt. Unum, quod mortales ea peste laborantes vehementibus affecti sint animi motibus, qui non quidem in omnibus, sed in iis tamen rebus, quæ ad fanaticas eorum opiniones spectant, facile effervescent. In quibus quamvis affectus

fanaticorum non semper ejusdem sint ardoris; ad id tamen vehementiæ fastigium non raro evecti sunt, ut non modo aliis hominibus maxima intulerint mala, verum & ipsi varia pericula, cruciatus maximos, mortem ipsam, verbo omnia mortalibus acerbissima despicientes, opinionum suarum defendendarum causa, libenter adiverint. In altero genere id magna attentione, dignum merito existimamus, quod Fanaticismus insigni rapidaque celeritate, instar pestis, propagetur, atque brevi admodum tempore, per multas regiones grassari soleat: ac licet maxima &, ut mortales opinati sunt, efficacissima remedia impedimenta que illi objecta fuerint; hæc nihilominus frustranea ceciderint. ¶

Ne vero quis nos falsitatis accuset; experientia optima illa duce opitulante, dicta probare facile licebit. Quod itaque attinet ad vehementiam affectuum fanaticorum, permulta quidem ejus rei evidentissimaque Historia edit exempla: sed vel pauca attulisse suffecerit: inter quæ vehemens ille, quem notissimus Arabs Muhammedes excitavit, Fanaticismus, eminet; cujus sectatores, falsis suis opinionibus incitati, & gravissimis bellis, vastationibus variisque aliis calamitatibus multas gentes adfecerunt & sese, religionis suæ propagandæ causa, periculis, bellicisque incommodis omnis generis, ultro obtulerunt. Quid? quod adhuc hodie post duodecim fere sæcula, usque adeo deliramentis suis addicti sunt, ut vel maximis cruciatibus inde abduci ægerrime queant. Præterea vehe-

men-

mentes affectus Fanaticismi in plerisque sectis intra cœtum Christianorum conspicui facti fuerunt, ex quibus nominasse Anabaptistas (*) & Jansenistas (**) a re nostra alienum non putavimus.

Quod ad genus fanaticismi politicum, is ardor animorum, de quo nunc agitur, in partium studiis factionibusque, quibus respublicæ non raro laborant, plerumque conspicitur. Exemplum porro rapidæ propagationis errorum fanaticorum luculentum item exhibent celeres religionis muhammedanæ progressus; ac quis ignorat quanta vi quantaque celeritate hodie Fanaticismus politicus de Gallia in multas Europæ regiones penetraverit atque turbas conjurationes & sinistra consilia genuerit? Nec aliquis putet, quod Galli se pro libertate pugnare asserunt, re utique pulcherrima, ideo a Fanaticismi culpa hanc sectam vacare, (quam enim turbidas de libertate, civili ideas vulgus ei addictum foveat, difficile non erit animadvertere, & docere.

§. III.

Quum igitur ingentem hominum multitudinem agitatam dirissima atque humanæ felicitati inimicissima incommoda libenter adire comperimus, hosque tam misere errantes mortales ad talia, vi cogitatorum & opinionum,

A 3

lon-

(*) Vide MURATORI I. c.

(**) Nimirum quod ad miracula, quæ apud monumentum Abbatis Parisii ad templum S:ti Medardi facta perhibentur Parisiis 1727 -- E. 31. Cfr. LESS *Der varheit des Christl Rel.* §. 43 - - 45r.

longe a veritate, imo aliquando etiam a verisimilitudine alienarum, compulso fuisse cernimus; maxima sane nobis est ratio curiosi & mirantes quærendi: quanam hujus rei sit causa? Neminem sanum fugit, quam inculta indeque imbecilla sint vulgi ingenia, quanta in ignorantia quantisque tenebris versentur, quæ res magnam eam efficit credulitatem, quam plebi plerumque inesse experientia docet. Cui credulitati, ob eandem rationem, incredibilem & singularem mirabilium amorem adnexum esse videmus. Hæc observantes astuti & perditii homines, nefando proprii lucri studio excæcati, populos ad credendum varias molimentis suis aptas res sæpe induxerunt; de quarum magna utilitate illos, egregia & auditoribus apta facundia, persuasos reddere valuerunt. Quo facto absurdissimas opiniones, animis simplicibus infixas, adeo astute cum horum *Φιλανθρία* conjungere, ut iidem eas simili ac se ipsos amore complexi sint. Tali modo multi *Δημωγογοί* Fanaticismum perniciosum excitaverunt, inter quos, si eundem cujus exemplum jam allatum fuit famosissimum *Muhammedem* retulerimus, haud sane erraverimus. Alii præterea boni quidem ceteroquin homines, sed superstitionis atque imaginationis delirantis vi a vero seducti, innocentes Fanaticismi auctores haud raro fuere.

In his rebus multas causas videmus, quæ Fanaticismi quidem originem ostendant, sed quæ ad omnes tamen ejus affectiones explicandas non sufficiunt: in iis enim adhuc sufficiens neque continuati ardoris in fanaticis-

mo conspicui, neque rapiditatis in eodem propagando (de quibus cfr. § præced.) ratio invenitur: Quam igitur aliunde & quidem ex ipsa mentis humanæ natura arcescendam esse putamus. Etenim hanc qui attente consideraverit inter multas alias facultates, animis humanis insignem etiam quandam inesse *propensionem*, & *vim imitationis* perspiciet: Qua efficitur ut mortales, cum vel vident vel alio quocumque modo, aliorum sensus (v. gr. doloris, lætitiæ & sic porro, verbo, quoslibet animi motus) experiuntur, ipsi continuo iisdem sensibus aut animi motibus afficiantur. Neque inepte hanc rem indicavit Horatius(*) canens:

Ut videntibus arvident ita flentibus, adsunt

Humani vultus: - - - -

Hæc vis animorum, cui *Sympathiæ* inditum est nomen, quamquam non semper ejusdem sit vehementiæ: tamen experientia indubia teste, cuique homini inhæret, atque ad omnis generis animi motiones sese extendit. Præterea, ingenia infantium & adolescentium solere vehementius, ac mentes hominum mediæ atque provectioris ætatis, vi *Sympathiæ* hujus moveri, docti observarunt viri (**). Quoniam vero indubium est, ingenia inculta, adeoque vulgi, imprimis esse puerilia, nec non sensuum imperio magnopere parere; hæc jam satis non modo o-

stent-

(*) *Lib. De arte Poët: vers. CI.*

(**) Cfr. SEARCH, *Light of Nature pursued*, Vol. I, Part. II, chapt. 19: §. 2.

stendunt fieri posse, ut Sympathia animorum humanorum multum conferat ad Fanaticismi propagationem; sed & hanc rem verisimilem prorsus reddunt. Cui probabilitati nova accedit vis, si in memoriam revocamus ea quæ in antecedentibus de ardore affectuum fanaticorum memoravimus; namque cum affectibus maxima res est huic animorum Sympathiæ, utpote cui nullus esset locus, si de illo omnes motus tollerentur. Porro circa originem Fanaticismi, quæ scilicet non parum adscribi debet facundiæ auctorum, id observatu dignum est, quod hujus facultatis maxima vis consistit in Sympathia illa excitanda, quæ efficit ut judicia oratoris apud auditores pro naturali evidentia valeant, etiamsi hi illa parum perspiciant(*). Deinde, quia compertum quoque est, affectus animi, quanto vehementiores extant, tanto majorem simul vim Sympathiæ efficere; quis igitur dubitet, quin ex hac ipsa vi rapida contagio Fanaticismi optime explicari possit? Sed progrediendum est ad hæc paulo uberius & fusius enodanda.

§. IV.

Quum ad vehementiam affectuum fanaticorum diligentius attendimus; diuturna eorum continuatio satis mirabilis primo quidem intuitu videtur; nam ardorem affectuum, quo vehementius & celerius excitati fuerint, eo citius confidere, non raro comperimus: Id quod tamen
in

(*) Vide SEARCH I, c.

in fanaticis locum semper non habere, indubitata testatur experientia. Nos vero hujus continuati ardoris rationem eidem de qua diximus vi Sympathiæ plurimum adscribendam esse minime dubitamus. Quemadmodum enim motiones animi humani, pro ratione vehementiæ suæ, Sympathiam aliorum excitant (cfr. § præced.); ita hæc vis eosdem in hisce motus efficit; qui affectus iterum cum aliis, hique porro cum aliis & sic porro, pari omnino ratione communicantur: qua re fit, ut multi admodum mortales, mutua sensuum quasi contagione, unius vel paucorum animorum motiones rapide sentiant. Nihil fere magis insignem Sympathiæ hujus vim demonstrat, quam quod, in turba sodalium, rem aliquam ludibrio minime habendam ridentium, inviti illis arridere sæpe cogamur, etiamsi id factum ipsi turpe æstimemus. Oportet vero, ut his effectibus Sympathiæ id adhuc addamus, quod ejus ope, illa contagio illique de quibus nunc sermo est affectus, alio etiam respectu, insigniter multiplicentur: primi scilicet affectuum horum propagatorum auctores, quum vident aliorum animos motos, ipsi, per Sympathiam ab his suscitatum, iterum adeo moventur, ut sui affectus, sic mutuo data atque accepta vi, nova inde augmenta capiant, & consequenter in aliis quoque auctos sensus ulterius expergefiant. Exemplis hoc illustrare non ineptum ducimus.

Si, post longam & continuam absentiam, amicum nostri amantissimum videre nobis contigit; primo statim momento jucundos equidem animi sensus experimur; sed

B

qui

qui quanto magis alter alterum aspexerit, eadem ratione multo adhuc fiunt jucundiores, id est mutuo dati & recepti multiplicantur: in cuius rei testimonium ad quemque cordatum mortalem provocamus. Similiter quo magis infesti inimici se invicem conspiciunt, eo infensiores inde redduntur, idque ob eandem omnino rationem (*). Ex his igitur rite observatis, perspectis & ad rem nostram applicatis, indolem ardentium affectuum fanaticorum satis bene explicari posse existimamus. Sic non est quod miremur ardorem fanaticum maximum in magna congregata turba conspici; nam quo plures mortales conveniunt, eo plures de iisdem affectibus participant, eo multiplicatior inde emergit Sympathiæ contagio, eo vehementiores hinc fanatici motus. Luculentissimum nec non aptissimum hujus rei exemplum præbent fanatici illi Dianæ Ephesinæ cultores, de quibus mentio fit *Actor 19: c. 27 - - 34.*

§. V.

De altero vero illo genere, quod in fanaticismo magna attentione dignum esse supra (§. III.) monuimus, propagationis nempe celeritate, jam pauca adferre, materiæ

(*) Non quidem negandum. *Φιλανθίαν* multum in allatis exemplis valere nihilo tamen minus Sympathiæ major vis in iisdem est indubia: existant enim homines, qui noxam eorum sensuum animi, quos odium vel invidia efficiunt, perspiciunt, ideoque ipsa *Φιλανθία* compelluntur ad ejusmodi affectus extirpandum, id quod tamen, inimicum videntes, efficere nequeunt.

fiæ natura ordinisque ratio præcipiunt. Neque ejus rei explicatio erit difficilis; id quod pro virili, sequentibus probare conamur. Omnes sensus & affectus in mortalium animis versantes atque Sympathiæ contagione cum aliis communicati, prout vehementes sunt; ita eadem ratione & modo celeriter rapideque propagantur. Hoc evidentissime cernitur in exemplo, quod omnium temporum hominibus est expertissimum: quotidie scilicet videmus, in coetibus sodalium, risum, in momento totum sodalium, quo vehementius eo rapidius, Sympathia id; efficiente, peruagari, quamquam multi eorum sæpe ipsi nesciant cur rideant. Pariter in bello, unus vel pauci fugientes, incredibili celeritate, sociis pugnantibus timorem injiciunt; et contra heroës, magnam animi sui virtutem in vultu & gestibus præferentes, timidos militum animos erigunt. Quod vero affectus fanatici sæpissime vehementes esse solent; patet, rapidam quoque Fanaticismi propagationem a vi Sympathiæ animorum humanorum maxime promoveri. Experientia hanc rem extra omne ponit dubium; ea enim teste, quo majori cum calore ardoreque affectuum Fanaticismus fuit conjunctus, eo majori quoque celeritate propagatus fuit.

Quamvis his innixi rationibus, rapidæ propagationis Fanaticismi causam Sympathiæ animi inprimis tribuendam esse non dubitemus; ideo tamen alias quoque ejus rei causas dari, minime negatur. Eminent inter has violenta impedimenta, que a mortalibus Fanaticismo, ad magnam ejus vim infringendam, illata, citra opinionem

eorum profecta sunt & hunc sapissime auxere. Sed hoc quoque ipsum, quod ad magnam partem, ope Sympathiae factum esse, re accuratius pensitata, quisque videbit. Namque experientia toties jam a nobis in subsidium vocata, testatur, vim fanaticis illatam affectus eorundem non raro augere: neque id mirum; quoniam pro sua similibusque suorum salute se pati (quod sane egregium in se est facinus) opinantur. Verum ubi vehementes existunt affectus, ibidem eo majorem simul Sympathiae excitari vim, jam est probatum; unde res est in aprico.

§. VI.

Fortasse autem aliqui, nos tamquam in errore verfantibus, accusent, objiciantque, quod inter homines, qui in simili versantur statu iisdemque rebus circumstantibus, vel qui eadem gaudent animi indole atque iisdem propensionibus, vel iisdem parent moribus, vel similibus ideis & eadem cogitandi ratione, vel qui simili orationis genere utuntur, vel quorum lucrum iisdem promovetur rebus, & sic porro—quod inter hos, inquam, facillime spargatur Fanaticismus, cujus idcirco propagationem his rebus adscribendam judicent. Neque nos hoc negamus: sed ideo tamen a nostra sententia non discedimus. Circumspiciendum enim est, ubi inveniatur ratio cur mortales, in iisdem aut similibus constituti circumstantiis, a se invicem ita ut fieri videmus, commoveantur. Quod igitur attinet ad ejusmodi similitudines, nominatim indolis & morum, in confesso est, homines in eadem conditione verfan-

fantes, similibus quoque animi motionibus affici sole-
 re. Affectus vero eorum soliti, etiamsi sedati & quiescen-
 tes, mutua tamen Sympathia vi eo facilius excitantur,
 quod saepe alias etiam (ut ita dicam) per se sponte revivi-
 fiant. Hæc animorum harmonia ita orta atque a subje-
 ctis (ut loquuntur) ejus observata, ope amoris innati, ju-
 cundos parit sensus, efficitque ut hæc ipsa subjecta, hi
 nempe homines, alius alium diligant. Quemadmodum
 autem compertum est, eorum, quos amore vel venera-
 tione quadam prosequimur, animi sensus præcipue vim
 Sympathia in nos exercere (*); ita, si illi sensus sint fa-
 natici, evidentissimum est, animi nostri Sympathiam
 etiam per hanc similitudinis viam, duplici vi, propaga-
 tionem Fanaticismi insigniter adjuvare.

Pariter & res se habet quod ad eos mortales qui in
 iisdem cogitationibus & ideis occupantur: quia earun-
 dem idearum series, etsi in diversis existentibus mentibus,
 iisdem vel similibus finiri solent animi motibus, qui rur-
 sus, eadem ratione & via, qua jam dictum est, vi Sym-
 pathia mutuo expergefacti & cum *Φιλανθία* conjuncti,
 amicitia amorisque ponunt fundamentum; quo facto om-
 nes affectus adeoque & fanatici, facilius cum aliis commu-
 nicantur.

Porro quoniam orationis genus, sive cuique homini
 proprius singularisque scribendi & dicendi mos, cogita-
 tio-

(*) Cfr. SEARCH I, c.

tionum motuumque animi est interpres; liquet, similitudinem hanc dicendi quorundam mortalium, indigitare similitudinem harmoniamque ipsarum etiam idearum vel affectuum: unde sequitur, ut Sympathia animorum in hoc etiam casu, ea ratione quam nuper ostendimus, ad Fanaticismum propagandum magnopere conferat. Ad huncce tamen locum oportet eam addamus observationem, quod Sympathia heic non oriatur ex immediato (ut dicunt) affectuum impulsu in sensus aliorum externos; sed vi imaginationis excitetur, quæ absentes alios in affectu constitutos, prout præsentés, menti repræsentat.

Ulterius observatum est, Fanaticismum faciles quoque apud eos homines habere progressus, quorum luctum iisdem rebus promovetur. Neque in hoc loco explicando Sympathiæ opera est despicienda: namque proprii commodi studium inter tales amicitiam gignit; & quod amici (ut id jam probavimus) vi Sympathiæ maxime moventur; res est evidens.

Præterea cum de propagatione Fanaticismi loquimur; silentio minime prætereundum censemus, apparatus sensibiles, inprimis solennes, insigniter eum sustentare. Cujus rei rationem tametsi proximam in eo invenimus, quod vulgus mortalium imperio sensuum, vehementer & multo magis quam intellectus regimini pareat; effectum tamen Sympathiæ inde excludere eo minus decet, quum hæc vis ex ea ipsa humanæ naturæ indole originem suam ducat. Etenim in his hancviam sequitur mens homi-

mines nimirum si quædam Fanaticismi insignia, velut e. gr. simulacra aliave ejusmodi vident; inde, per idearum associationem, continuo in mentem non solum revocantur ideæ fanaticæ antea habitæ, sed & affectus cum his connexi denuo excitantur: accedit porro vis imaginationis, quæ aliorum quoque in hac re affectus, antea visos, iterum menti repræsentat; adeoque vis Sympathiæ, hac ratione expergefacta, fanaticos auget affectus: atque hæc intra cujusque hominis pectus accidunt. Quando vero multi simul mortales ejusmodi in sensus externos incurrentes apparatus conspiciunt; multiplicata oritur Sympathiæ contagio, idque modo, quem in antecedentibus descripsimus,

§. VII.

Ex his igitur animadversionibus quodammodo intelligi posse existimamus, quam multum animorum Sympathia ad Fanaticismum propagandum conducatur. Neque minus perspicuum est, omnes eum impediendi atque suffocandi conatus irritos ut plurimum fieri, nisi Sympathiæ vis simul frangatur. Minime tamen egregiam hanc atque ad humanam felicitatem maxime necessariam vim plane opprimendam censemus; quo facto, non tantum maxima pars jucunditatis ex amicitia (cumulo quasi illo dulcedinis vitæ in secundis, svaissimo solatio in adversis) ad mortales redundantis, evanesceret; sed & consortia hominum omni fere delectatione privarentur, homines forent difficiles ac morosi nec non segnes ad beneficia
in

in alios conferenda; imo & virtutis exempla vim præcipuam amitterent. Verum de ea re omnibus mortalibus nitendum contendimus, ut Sympathiam, ab affectibus aliorum fanaticis excitatam, suffocemus. Oritur vero heic quæstio: an possint tales animorum sensus Sympathetici suffocari? Affirmat experientia hoc fieri posse, non tamen sine magna sæpe adhibita cura, quum vel affectibus animamur contrariis simulque vehementioribus quam aliorum animi sensus, vel cum plene pervasi sumus de horum noxa, adeoque eosdem indecoros æstimamus, vel quum ob aliquam causam alios aspersionamur. Hinc itaque liquet, in Fanaticismo impediendo, optimam quæ adhiberi possit cautelam & remedium tutissimum esse: eum vulgo contemptibilem reddere, huncque de gravissimis ejus pestis consequentiis bene informare, seu ut omnia breviter complectar; mentes vulgi illuminare.

